

Matti Hyvärinen (1994): *Viimeiset taistot. Taistolainen opiskelijaliike, kertomus ja retoriikka*. Vastapaino, Tampere, 379 s.

En koskaan tuntenut taistolaista opiskelijapoliittikkoa nimeltä Matti Hyvärinen. Politikoimme eri fraktioissa, kauptungeissa ja eri tavoilla – minä olin tietysti Mattiin veraten täysi diletantti ja lopetin puoluesidonnaisen touhuamisen jo 1970-luvun puolessavälissä. Vaikka hänen demagogin taidoistaan on varmaan osa SOL:sta peräisin, minun on väitöskirjan alaviitteet huomioidenkin vaikea ymmärtää, miten Hyvärinen on voinut olla läpi 1970-luvun täysipäiväinen SOL:n järjestöaktivisti.

Journalistinen jälkiviisaus on tehnyt taistolaisuudesta 1970-luvun 'edustavan anekdootin' (Kenneth Burke). Historiantutkimusta tai edes hyvää journalistista kronikkaa vuosikymmenestä ei ole Suomessa tehty, mikä vaikeuttaa mm. aikakautta koskevien gradujen tekemistä. Yliopistoissa katkos puolue- ja järjestösidonnaisen politiikoinnin kokeneiden ja tätä tuntemattomien poliittisten sukupolvien välillä on ilmeinen ja molemmille vaikeasti käsitettävissä. Tämä kaikki pönkittää taistolaisuuden myyttiä ja nostalgiaa, joita lehtikirjoittelu Hyvärisen väitöskirjasta onkin käyttänyt hyväksi.

1990-luvun perspektiivistä väitöskirja on menneen kuriositeetin esiin nostamista ja kriittistä arviointia, mutta 1970-luvun tutkimuksena se on melkeinpä voittajien historiaa, jossa muut fraktiot sivuutetaan tai tulevat esiin vain taistolaisen opiskelijaliikkeen taustana. Tälle, samoin kuin kansainvälisten vertailujen viitteellisyydelle, Hyvärisellä on tietysti omat tutkimusstrategiset ja -retoriset perustelunsa mutta muiden 1970-luvun poliittisten kielten ja idiomien tutkimus on Hyvärisen työn jälkeen entistään tärkeämpää: toistaiseksi sitä ei ole juuri muuta tehty kuin Anne Hollin lisensointityö (1992) tasa-arvoasiain neuvottelukunnasta.

Opinnäytetöiden suurimpia ongelmia on liian monitahoisien tutkimusstrategisten aparaatin käyttäminen, jolloin on vaikea suhteuttaa eri tutkimusotteet ja argumentoinnin tasot toisiinsa. Näin käy etenkin silloin kun yritetään konstruoida 'monipuolinen' kuva tutkimuskohteesta. Nietzschehäisen perspektiivisin kannattajana katson, että radikaalin yksipuolinen mutta juuri tämän vuoksi yksityiskohtaisuuden mahdollistava tulkinta tuo parempia tuloksia.

Myös Hyvärisen työtä häiritsee se, että tekijä pyrkii yhtäaikaan tekemään liike-, kertomus-, retoriikka- ja elämäntapautkimusta, jota hän täydentää myös valta- ja politiikkakäsitteiden analyyseilla. Epäilemättä hän käyttää erilaisia käsiteaparaatteja luku- ja teemakohtaisesti ja hallitsee kaikki nämä rekisterit, mutta ankarampi rajaus ja keskitys olisi tehnyt hyvää työlle. Ennen muuta liikkeen käsite, joka sinänsä on ansiokkaasti retorisoiu tai dekonstruoitu verrattuna Hyvärisen lisensointityöhön *Alussa oli liike* (1985), on muisto aikaisemmista tutkimusintresseistä, jonka olisi väitöskirjasta hyvinkin karsia pois. Tutkimus 'poliittisista kielistä opiskelijataisto-

laisuudessa' olisi ollut riittävä ja vähemmän harhaanjohtava rajaus.

Alkuaan suhtauduin epäillen Hyvärisen yritykseen haastatella entisiä 'tovereitaan'. Nyt käsitykseni tekstin, puheen ja kuvien merkityksestä luennan kohteena on relativioitunut ja Hyvärinenkin katsoo, että haastatteluja voi pitää suurelta osin »puhuttuna kirjoituksena» (123). Joka tapauksessa Hyvärisen aineisto tuo esiin kiintoisia näynteitä niin 1980-luvun lopun (haastatteluaika) kuin 1970-luvunkin (taistolaiskausi) poliittisesta kielestä, ja olisi-kin tärkeä systematisoida tämäntapaisten litteroitujen aineistojen vaihtoa tutkijain kesken. Esimerkiksi poliittisen käsitteistön ja retoriikan muutostendenssien kannalta olisi myös kokonaisaineiston tiivis esittely ollut suotavaa.

Viimeiset taistot käsittelee ensin 'dokumenttinen liikettä' lähinnä SOL:n tunnetun taisteluoelman avulla sekä Rauno Setälän *Uusstalinistinen uskonnustuksen* välityksellä, sitten 'elämäkertojen liikettä' neljän yksityiskohtaisen esimerkin avulla, joita täydennetään muutamien muiden haastattelujen tuottamalla materiaalilla. Tekijän mukaan haastattelujen tavoite on »yksilöllisen äänen ja oman tarinan kontrastoiminen liikkeen anonyymiin, abstraktiin ja yleistävän äänen kanssa» (43). Kysyä voi, eikö yksilöllistä ääntä olisi saatavissa esiin myös kirjallisten lähteiden perusteella, jos niitä varten konstruointiin sopiva lukutapa.

Ansiokasta Matti Hyvärisen työssä on ilman muuta retorisen tutkimusotteen omintakeinen käyttö. Hilka Summan (1989) avauksen jälkeen retoriikkaa on eri tavoin käytetty politologiassa, esimerkiksi kolmessa Jyväskylän yliopistossa hyväksytyssä väitöskirjassa (Jukka Kanerva 1990, Pekka Korhonen 1992, Marja Keränen 1994). Hyvärinen on paneutunut hyvin ennen muuta perelmanilaiseen mutta myös Kenneth Burken ym. anglosaksisten tutkijain käyttämään retoriseen tutkimusotteeseen. Väitöskirjassa retoriikkaa käytetään monipuolisesti ilman turhia esittelyjä siitä, mikä on alaan paneutuneille tuttua, ja sen yhdistäminen elämäkertatutkimukseen ja kertomuskeskusteluun tuntuu luontevalta.

Hyvärisen työ antaa viitteen siitä, minkä tieteenalan keskusteluihin nykypolitologin kannattaa ensisijaisesti syventyä, nimittäin kirjallisuustieteeseen. Richard Rortyn – jota Hyvärinen kutsuu mielifilosofikseen (45) – *Consequences of pragmatism* -teoksen teesi siitä, että filosofian on vain 'kirjallisuutta' – »a kind of writing» – sopii yhtä hyvin politiikkaan, ainakin jos puhe ja kirjoitus oletetaan yhteismittallisiksi tekstimuodoiksi. Hyvärisen implisiittinen painopisteen siirto Perelmanin filosofisesta kirjallisuustieteellisen retoriikkaan, ydinmetaforien, kertomusten lajityyppien ja draaman genrejen maailmaan on avaus, jota erityisesti 'yhteiskuntatieteelliseksi' identifioituiden politologien ei ole ihan helppo seurata. Myös yleisöanalyysi sekä me- ja minä-puheiden vastakkainasettelu on ymmärrettävissä ennen muuta tästä kirjallisuustieteellisestä näkökulmasta, joka poikkeaa lingvistien formalistisesta pronomini-retoriikasta (ks. esim. Wilson, *Politically speaking*).

Alkuperäinen oletus kääntymisen ja poiskääntymisen kaksoisretoriikasta (vrt. erit. 118) ei osoittautunut tähän aineistoon sopivaksi. Päinvastoin dramaattiset katkokset kumpaankin suuntaan lähes puuttuvat: taistolaisuuteen pikemminkin ajaututtiin ja siitä irtipääsy kesti oman aikansa: Hyvärinen siirtyikin puhumaan kääntymyksen sijasta muutoskertomusten ydinretoriikasta (121). Jatkuvuuden konstruktion kannalta näyttää solllilaisuus, kuten monissa muissakin suhteissa, hyvinkin suomalaisen poliittisen kulttuurin yleislinjan sopivalta.

Ehkä erikoisinta ja spontaaneimmin vastaväitteitä heittänyttä Hyvärisen tavassa käyttää retoriikkaa on huomion suuntaus marginaaleihin, kuten analyysissa huuto-merkkien määrästä SOL:n dokumenteissa (67–68). Idea on peräisin lingvistien William Labovin ja Deborah Tannenin ns. odotusanalyysista (erit. 57–64), joka mahdollistaa huomion suuntaamisen toistoihin, korjauksiin, kieltoihin, varauksiin, kontrastoihin sidosanoihin jne. Hyvärisen työssä tämä toimii kertomusretoriikan välineenä, joka suuntaa huomion haastatteluvastausten yksityiskohtiin tavalla, jota haastateltavat eivät varmastiakaan ole tarkoittaneet. Nämä analyysit ovat monesti erittäin hauskoja ja auttavat jäsentämään etenkin kertomusten ydin-episodeja, mutta voi kysyä, miten hyvin ne sopivat esimerkiksi käsitteellisen itsereflektion tulkintaan.

Toinen, lähinnä Kenneth Burkelta lainattu retoriikan aparaatti, jota käytetään etenkin työn loppupuoliskolla, on kertomusten lajityyppien – romanssi, komedia, elegia, tragedia – erottelu (erit. 223–225). Kolme neljästä analysoidusta haastattelusta sopii pääpiirteissään näihin tyyppeihin, elegiasta esimerkkinä käy Hyvärisen itsensä v. 1984 *Suomen kuvalehdessä* julkaisema »valitusvirsi». Mikä näiden tyyppien suhde muihin draaman genereihin (esim. ironia) tai analyttinen merkitys kertomusten kiteyttämisessä on, jää hieman epäselväksi. Tässä on joka tapauksessa kysymys käsitteistöä, jonka siirrettävyys kirjallisuustieteestä politologiaan ansaitsisi enemmänkin huomiota. Eikö tätä lajityyppianalyysiä käyttäen voitaisi myös konstruoida erilaisia poliittikon ideaalityyppjä taistolaisten joukossa?

Rortyn *Contingency, irony and solidarity* -teoksen esikuvan mukaisesti Hyvärinen ymmärtää poliittisen ym. murroksen »radikaalina maailman hahmottamisen sanaston vaihdoksesta», jonka »aiheuttajana on ... ydinmetaforan muutos» (121). Juuri tätä Hyvärinen sanoo tutkivansa elämäkertakertomuksissa (em.) ja päätyy 1970- ja 1980-lukujen poliittisten käsitteiden muutosten tarkasteluun, joka rikastaa teoksen politologista antia. Mutta tässä teoksen immanentti ote, ainoastaan SOL:sta ja taistolaisista kirjoittaminen, osoittautuu rajalliseksi: Hyvärinen tekee toki kiintoisia heittoja ulospäin, mutta ei oikeastaan kysy, kuinka erityistä taistolainen poliittinen sanasto aikakauden suomalaisessa kontekstissa lopulta olikaan.

Hyvärisen työn perusteella voi kuitenkin aikaisempaa paremmin ymmärtää, että eräs peruste taistolaiseksi tulemisen helpvoudelle oli siinä, että ei tarvinnutkaan opetella kokonaan uutta kieltä, pikemminkin uusi murre ja

joitakin uusia idiomeja J.G.A. Pocockin terminologiaa käyttäkseni (ks. erit. *The concept of a language and the 'métier d'historien'*, Pagdenin toimittamassa teoksessa *The languages of political theory in early-modern Europe*). Kun Ruotsalo haastattelussaan sanoo »me ruvettiin nauraa viralliselle sosiologialle» (sit., 245), tämä viittaa siihen, että siirtyminen akateemisesta 'marxilaiseen' sosiologiaan tapahtui saman kielen sisällä, osin yhteisen 'skientistisen' sanaston turvin.

Analyysi imperialismi-figuurin käytöstä SOL:ssa (77–85) viittaa myös siihen, että aikakauden yhteiskuntatieteilijäpuheeseen tarvitsi lisätä vain muutama avainsana päätyäkseen 'vaarallisiin' johtopäätöksiin. Setälän 'vallankumouksellinen' politiikka näyttäytyy Hyväriselle etabloituneen ('imperialistisen') politiikan peilikuvana (103, ks. 145–146, 325). Ruotsalon puhe 'demokraattisten ammattikäytäntöjen' etsimisestä sosialismiin siirtymistä silmälläpitäen (313–314) palauttaa mieleen SOL:n systeemiin sopeuttavan poliittisen merkityksen tutkimon uudistuksen yhteydessä.

Toisin sanoen tietty ekonomistinen ja sosiologinen kieli oli sodanjälkeisessä akateemisessa ja kulttuurikeskustelussa lyönyt laajemminkin itsensä läpi Suomessa: rakenteisiin, funktioihin, prosesseihin, kaikenlaisiin yhteyksiin, riippuvuuksiin ja lainalaisuuksiin, tieteellisyteen ja 'todellisuuteen' vetoaminen olivat muuttuneet suorastaan terveeksi järjeksi. Tähän pitäisikin paneutua kunnollisella perustutkimuksella, joka kohdistuisi niin puolueohjelmiin ja pamfletteihin kuin oppikirjoihin, komiteamietintöihin ja hakuteoksiinkin.

Kun vertailua aikalaisten kieleen tai edes solllilaisten omaan militantismien kauden kieleen ei systemaattisesti tehdä, sanastollisten katkoksen analyysi jää Hyvärisellä hypoteesien tasolle. Tämä koskee myös keskeistä teesiä siitä, että v. 1967–1969 suomalaisille radikaaleille vallankumouksesta ja sodasta tuli politiikan ydinmetaforia (94–95), joiden omaksuminen helpotti taistolaiseksi ryhtymistä. Oliko 'vallankumous' vain edustava anekdootti sosiologien 'rakennemuutoksesta'?

Hyvärisen väitöskirjan minusta kiintoisin teesi on »politiikan voimataloudellisen konseption» dominanssi solllilaisessa ajattelussa (263, 325, 333). Se näkyy jo Setälällä vallan samastamisesta voimaan ja sen taikasauvamaiseen 'valtaukseen' (108–109), määrän topoksen dominanssina (esim. 131–132). Jokaisessa haastattelussa nousee esiin 'politisoitumisen' puhtaasti kvantitatiivinen tulkinta, jota mitataan siihen kuluvan ajan osuudella elämässä: »... totaalisesti siihen kyllä uppoa päivät» ('Anu Rantanen', sit., 148). Näin tulkiten taistolaisten erikoisuus oli siis ainoastaan siinä, että poliitikalle – ts. »politiikan areenalle» (Ruotsalo, sit., 326) tai *politylle* – olttiin valmiita uhraamaan aikaan enemmän kuin muissa yliopisto- ja puoluepolitiikan ryhmittymissä: anonyymien mieshaastattelun mukaan kapakkakeskusteluissakin puhuttiin »Politiikkaa, politiikkaa» (sit., 329).

Fysikalistisia metaforia käyttävät myös kielikuvat politiikasta vaikuttamisena (332), osallistumisena (150) ja työnä (338), missä Hyvärinen oikeutetusti näkee perus-

telun sekä 'työväenluokan' prioriteetille että 1950-lukulaiselle 'raivaa-ja-rakenna' -hengelle (340). Osuvalla tuntuu havainto, että 'toiminnan' käsite ei 70-luvun taistolaisessa kontekstissa, eikä yleensääkään suomalaisessa keskustelussa, merkinnyt työn vastakohtaa à la Arendt, vaan »säännöllistä toimintaa järjestöissä ja järjestöjen valtuuttamana» (168). Tätä vastaa myös Ruotsalon sosiologian alkeisteoksista omaksuttu käsitepari politiikan »instrumentaalista» luonteesta, jolle vastakohtaksi asetetaan »ekspressiivinen» (238–239), mitä vastasi voimia kasaava 'reaalipoliittinen' asettautuminen Neuvostoliiton puolelle (264).

Samaa ajatusmuotoa vastaa se, että politiikkaa pidettiin pikemminkin peilinä kuin pelinä. Peililuonteen sopii etenkin puhe Suuresta Poliitikasta (95–96, 336) spesifisenä taistolaisena topoksena, joka samalla globalisoi visioita, veti mukaan järjestötoimintaan, mutta kun jätti vaikutelman omien mahdollisuuksien toissijaisuudesta (»apulainen ja reservi») sekä teki tarpeettomaksi sekaantua valtakunnalliseen pelin politiikkaan. Tässä mielessä Hyvärisen teesi siitä, että vanhoista solililaisista ei ole tullut valtakunnallisesti merkittäviä poliitikkoja (332–334), on myös hyvin ymmärrettävissä. Mutta erityisesti politiikan 'tieteellistämällä' tapahtuvasta epäpolitisoinnista (337–338) taistolaisia kritikoitiin jo 1970-luvulla.

Hyvärisen tapa puhua epäpoliittisuudesta on sikäli jälkiviisas, että se ei riittävästi noteeraa politiikan käsitteen problematisoitumisen sijoittumista suomalaisessa keskustelussa vasta 1980-luvulle, korkeintaan 1970-luvun loppuosiin. Tässä mielessä kun 'Anu Rantanen' nimittää itseään »aika epäpoliittiseksi ihmiseksi» (sit., 135), on tavallaan selvää, että hän tekee näin juuri 1970-luvun solililaisen paradigman mukaisesti, »ryhmiin sitoutumisen» mielessä (147). Kun Hyvärinen kyseenalaistaa epäpoliittisuuden, hän oikeastaan vain toteaa että 'Anu Rantanen' ei politiikan käsitteen suhteen ole puolueesta luopumisen jälkeen vaihtanut sanastoa.

Politiikkakäsityksiä koskevien päättelyjen suhteen Hyvärinen törmää vakio-ongelmaan. Mitään laaja-alaista empiristä sanankäytön analyysiä ei asiasta ole tehty, joten vertailu aikakauden tyypilliseen kielenkäyttöön jää viitteelliseksi, oletus tietyn sanaston hyväksymisen yleisyydestä jää ilmaan jne. Olisiko ollut iso vaiva jäljittää taistolaisten 'omia' tekstejä 1970-luvulta jotta haastattelujen politiikkapuhe olisi voitu varustaa aikaindeksillä: ainakin Seppo Toiviaisella on 'Mitä on politiikka?' -artikkeli 1980-luvun alussa, jota olen joskus analysoiduttanut tentissä. Kun vertailua ei ole tehty, tärkeää ideaa taistolaisuuden sisäänrakennetusta epäpoliittisuudesta laimentaa siihen sisältyvä kiertämätön jälkiviisuus.

Tietysti asian voi ajatella myös käänteisesti. Sekä marxilaisen että yleisemmin ekonomistis-sosiologisen kielen ongelmana on, että niissä ei ole välineitä *poliittisuuden ajatusmuodon* käsitteellistämiseen, nimenomaan perspektiivinä joka on vaihtoehtoinen 'yhteiskunnan' totaalifiguurille. Taistolaisuuden voi nähdä yhtenä ilmiönä, joka nimenomaan Suomessa on ollut, sekä vastustajien että

entisten kannattajien keskuudessa, omiaan problematisoimaan politiikasta puhumista. Tätä taustaa vastaan problematiikan keskeisyys Hyväriselläkin on ymmärrettävissä.

Tämä on myös eräs peruste millä tekijä löytää puolueesta/SOL:sta irtaantumiseen sisältyvän politisoivan aspektin. Molemmat naispäähenkilöt 'Anu Rantanen' ja 'Kirsi Jäntti' korostavat 'minä'-kokemuksen muodostumista vasta taistolaisuudesta vapautuessa (136, 159), ts. 'henkilökohtaisen poliittisuutta', jota projektipoliittikko Ruotsalo sen sijaan ei vielääkään hyväksy (sit., 238). Feministien sekä vaihtoehtoliikkeiden ja näiden inspiroiman akateemisen keskustelun käsittehorisontit eivät olleet yhteensovittavissa sen kanssa. On turhaa jankutusta moitita taistolaisuutta epäpoliittiseksi, täsmällisempää on korostaa siihen liittyvien politiikan käsittehorisonttien sovinnaisuutta.

Työnsä alussa Matti Hyvärinen esittää kysymyksen »miten tämä kaikki oli mahdollista?» (21). Tähän hän antaa pikemminkin erilaisia perspektiivejä kuin yrittää kokoavaa vastausta. Kuitenkin myös tällaiseen hänen kirjansa tarjoaa aineksia. Kärjistäen, hieman jälkiviisaasti ja vahingoniloisesti ilmaisten Hyvärinen tarjoaa tilaisuuden seuraavaan teesiin: yliopistotaistolaisuus oli yksi suomalaisen poliittisen kulttuurin *mainstreamin* variantti. Se oli, toisin kuin Hyvärinen ja muut mukanaolleet aikanaan ajattelivat, eräänlainen sosialidemokratian militantti versio, ts. yhtä kaukana anarkisteista, uusvasemmistosta ja sittemmin vihreistä kuin etabloituneet puolueet.

KARI PALONEN